

APIE INTELEKTUALINĮ REIŠKINĮ IR RENGINĮ

Apie Aurelijaus Giedos daktaro disertaciją „Istoriografija ir visuomenė: istorikos, istoriko profesijos ir istorinės kultūros aspektai Lietuvoje 1904–1940 m.“ ir jos gynimą

2013 m. lapkričio 15 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete vyko Aurelijaus Giedos disertacijos „Istoriografija ir visuomenė: istorikos, istoriko profesijos ir istorinės kultūros aspektai Lietuvoje 1904–1940 m.“ gynimo posėdis, kuris virto intriguojančiu reginiu. Tai lėmė kelios priežastys – disertacija buvo parengta Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedroje, kurios įkūrėjas ir ilgametis vadovas prof. Alfredas Bumblauskas (beje, kuravęs disertacijos rengimo procesą) nuosekliai kūrė Vakarų bei lietuviškosios istoriografijos refleksijoms palankią terpę; profesoriaus mokiniu save laikantis disertantas Aurelijus Gieda reiškiasi kaip išvalgus istorikų tekstų ir jų radimąsi veikiančių aplinkybių tyrinėtojas; disertacijos gynimo taryba buvo suformuota iš tyrinėtojų, kurių mokslinių interesų sfera vienaip ar kitaip susiliečia su istorijos teorijos, metodologijos ir istoriografijos istorijos lauku.

Įžanginėje kalboje pristatydamas daugiau nei dešimtmetį trukusio teorinių modelių konstravimo ir kruopštaus darbo archyvuose rezultatus A. Gieda pažymėjo, kad tarpukario lietuviškosios istoriografijos vaizdas šiandieniniuose tyrimuose yra pernelyg vienaplanis ir vienamatis, nes iki šiol buvo operuojama siauru chronologiniu ir erdviniu modeliu. Ši pastaba yra labai svarbi, nes padeda „atrankinti“ ne tik disertacijos tekstą, bet ir jos gynimo posėdžio dramaturgiją. Kita vertus, čia pat derėtų atkreipti dėmesį ir į dar vieną A. Giedos kalbos (bei disertacijos teksto) akcentą – pagrindiniu tyrimo tikslu įvardijant siekį sukonstruoti istoriografinio tyrimo

modelį, kuriame istorikos, istoriko profesijos ir istorinės kultūros raidos procesai yra suvokiami (o vėliau rekonstruojami įgyvendinant 9 uždavinius) kaip integralaus istoriografinio proceso lygmenys. Kitaip sakant – disertacijos autorius deklaravo ir įgyvendino tikslą esmingai pakeisti susiklosčiusį tarpukario lietuvių istoriografijos vaizdinį trimis aspektais: 1) istoriografijos raidos procesą modeliuodamas kaip sudėtingą ir nuolat kintančią įvairių dėmenų (akademine veikla, visuomenė, politika etc.) sampyną; 2) vietoj „ankštų“ chronologinių lietuviškosios istoriografijos tapsmo rėmų (1918 ar 1922–1940 m.) pasiūlydamas beveik 40 metų (1904–1940 m.) vykusio proceso sampratą; 3) tą procesą rekonstruodamas, analizuodamas ir vertindamas tarp tuometinės Vakarų Europos istorikų paplitusių „intelektualinių madų“ kontekste.

Disertacijos novatoriškumą įžvelgė ir oponento vaidmenį elegantiškai atlikęs sociologas Zenonas Norkus, pažymėdamas, jog A. Giedos tyrimą vertina kaip didelį šuolį, plečiant ir gilinant jau įsibėgėjusį Lietuvos moderniosios nacionalinės istoriografijos savižinos procesą. Padaryti tokį šuolį, anot oponento, leido kelios aplinkybės – puikus dalyko šaltinių pažinimas ir meistriška jų interpretacija, taip pat išpūdinga orientacija šiuolaikiniuose istoriografijos raidos tarptautiniuose lyginamuosiuose tyrimuose, metateorinėse diskusijose ir gebėjimas šią medžiagą suvaldyti. O paklusdamas oponento vaidmens taisyklėms, imperatyviai raginančioms pagerbti disertantą kritika, Z. Norkus

suformulavo keletą pastabų, iš kurių išsiskiria prielaida, kad jaučiamas sociologinių metodų taikymo stygius, ir fundamentalus klausimas – ar nuodugnaus tyrimo objektu tapusi „Kauno istorinė mokykla“ atitinka savimonės kriterijų, palikdama kokius nors autorefleksijos pėdsakus, kurie liudytų, jog ji yra ne tik „mokykla savyje“, bet ir „mokykla sau“?

Antrasis oponentas, prof. Alvydas Nikžentaitis, didesniąją savo atsiliepimo dalį taip pat skyrė disertacijos pranašumams aptarti, konstatuodamas, jog tokį dėmesio pasiskirstymą nulemia gynimui pateikto teksto kokybinės charakteristikos. Nepaisant šios aplinkybės, A. Nikžentaitio parengtoje kalboje (pats oponentas posėdyje negalėjo dalyvauti, todėl atsiliepimą perskaitė dr. Loreta Skurvydaitė) nuskambėjo ir vienas diskusiją provokavęs teiginys, esą oponentui kelia tam tikrą abejonę A. Giedos apsisprendimas remtis Jørno Rüsseo istorinės kultūros teorija, kurios populiarumas, anot A. Nikžentaitio, Vakaruose jau yra sumenkęs. Ši pastaba buvo pasakyta nurodant galimas intelektualines alternatyvas – Pierre’as Nora, Aleida ir Janas Assmannai – bei poasmaninės mokyklos teorijas, padedančias istoriografinius reiškinius traktuoti kaip atminties vietas ir taip galinčias suteikti disertacijos autoriui naujų teorinių instrumentų analizuojamam objektui „preparuoti“.

Atsakydamas į oponento Z. Norkaus klausimą apie galimybes identifikuoti „Kauno istorinę mokyklą“ A. Gieda pažymėjo, jog apibūdinant XX a. pirmoje pusėje susiklosčiusią praeities tyrinėtojų bendruomenę remtasi ne sociologine, o sociokultūrine sąvokos „mokykla“ traktuote; apčiuopti šios bendruomenės savastį disertacijos autoriui padėjo istorizmo paradigmos kriterijus, leidžiantis suvokti, kam „Kauno istorinės mokyklos“ atstovai oponavo (pragmatinei istoriografijai). Analizuodamas istorinės mokyklos fenomeną A. Gieda tuo pat metu pripažino, jog šioje sferoje dar lieka daug erdvės tolesniems svarstymams, panaudojant

prof. Z. Norkaus įvardytas metodologines gaires (kartu ir sociologinių skaičiavimų metodą). O reaguodamas į A. Nikžentaitio atsiliepime pateiktą pasiūlymą aktyviai taikyti „*postrüsen’iškas*“ teorijas disertacijos autorius suabejojo tokio pasiūlymo tikslingumu, nes šių teorijų autoriai nėra esmingiau prisidėję prie bendrųjų istoriografijos supratimo modelių konstravimo.

Pasikeitimas nuomonėmis apie lietuviškosios istoriografijos raidos XX a. pirmoje pusėje ypatumus ir šios raidos tyrimų galimybes, naudojant skirtingas teorines bei metodologines prieigas, buvo toliau plėtojamas į diskusiją įsitraukus disertacijos gynimo tarybos nariams.

Savo pasisakyme A. Bumblauskas analizavo „Kauno istorinės mokyklos“ fenomeną, išryškindamas A. Giedos disertacijoje suformuluotus kokybiškai naujus teiginius apie tą fenomeną ir jo vertinimus ir tuo pat metu suabejodamas A. Nikžentaitio pasiūlymu ieškoti naujų teorinių analizės gairių istoriografijos raidai rekonstruoti. Literatūros istorikas Vigmantas Butkus pateikė svarbią bendrametodologinę pastabą apie darbe egzistuojančią įtampą tarp jo tikslų ir prielaidų, taip pat atkreipė dėmesį į daukantiškosios ir maironiškosios paradigimų sukuriamą istorijos ir (grožinės) literatūros santykio klausimą ir šio santykio suvokimo / nusakymo disertacijoje ypatumus. Rimantas Miknys dėmesį telkė į lietuviškosios istoriografijos sankirtų bei takoskyrų su Vakarų Europos istoriografija fiksavimą disertacijos tekste; tuo pat metu taikliai apibūdinamas A. Giedos atliktą tyrimą, kaip XXI a. istorijos moksle bei humanitarikoje vykstančių procesų ir vyraujančių tendencijų „simptomą“. Rimvydas Petrauskas, aptardamas gynimui pateiktą tekstą, formulavo pasiūlymus, kaip tam tikrose disertacijos vietose buvo galima išvengti teksto netolydumų, kurį lėmė, anot recenzento, tam tikros informacijos perkrovos, perdėm detaliai aptariant pagrindinius siužetus arba skiriant dėmesį šalutiniams.

Iš bendros diskusijos išsiskyrė Nerijaus Šepečio pasisakymas. Šis disertacijos gynimo tarybos narys, analizuodamas tekstą, pažvelgė į A. Giedos tyrimą iš perspektyvos, kuri disonavo anksčiau pasakytiesiems vertinimams, nuosekliai suabejodamas pačia teorinio modelio konstravimo lietuviškosios istoriografijos procesų tyrimams prasme bei verte, pabrėždamas, jog disertacijos autorius yra ne pasyvus Vakarų istoriografijoje susiklosčiusių schemų taikytojas, o „tyrėjas ir atradėjas, kritikas ir interpretatorius“ (Johano Huizingos tipo istorikas), kurio intelektualinį potencialą, anot N. Šepečio, teorijos suvaržo, o ne išlaisvina.

Atsakydamas į pirmiau įvardytas pastabas, įžvalgas bei pasiūlymus, disertacijos autorius

kai kuriais atvejais dėkojo už ateityje praveriančias nuorodas, kai kuriais atvejais tikslino arba aiškino disertacijoje iškeltas idėjas, o kai kada – polemizavo su kolegomis. Įdomiausiu poleminiu momentu šiuo atveju laikytinas disertacijos gynimo posėdžio metu užsimezgęs A. Giedos ir N. Šepečio dialogas, kurio metu pasakytos mintys ir gyva auditorijos reakcija į jas leidžia teigti, jog Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedroje buvo apginta disertacija, tapusi intelektualiniu reiškiniu, savo ruožtu sukūrusiu prielaidą rasti intriguojančiai akademinę polemiką. O juk tokia polemika ir yra viena pačių svarbiausių istoriografijos raidos prielaidų ir tuo pat metu – varomųjų jėgų.

Aurimas Švedas